

XVII.

Budavári, 2005. július 25.

A VETÉS KIZÖLDÜL

Minden ávos intézetben voltak *operatívok*. Tiszti rangú ávosok ezek, zászlóstól felfelé. Fontos feladatkörrel; ezért elsősorban ők tejeltek a napi 17 Ft-ot igénylő *nevelésünkből*. Mit csináltak? Kihallgatásra rendelték bennünket, s életrajzot írtattak velünk, hogy lássák, folyik-e már átnevelődésünk. Én is írtam, s nagy öntudattal vallottam meg, ami bennem élt. Írtam vallásos szüleimről, a piaristákról meg hasonló jókat. Én is át akartam nevelni őt. Nagyon megmérgekedett tőle szegény nevelőm:

– Majd idehozzuk az apját is tíz évre, ha az nevelte magát ilyenre.

Főfoglalkozásuk pedig a zárka-átrendezés volt. Kiszámították, hogy kinek kivel kell egy zárkába lennie, hogy jobban nevelődjünk. Az örök tőlük kapták meg papiroson, hogy melyik rab melyik zárkába kerül. Voltak, akik ezt nehezen viselték. Engem különösebben nem izgatott. Így kerültem Kelemen Gyula bácsival is egy zárkába. Megismertük jól egymást. Nevelt is engem – ő ingyen. Én felmondtam neki az etetőnyíláson beadott párttörténeti ismereteimet, s ő okított a valóságra. Gyula bácsi újpesti gyerek volt. Egy alkalommal mondom neki szakirodalmi ismereteim alapján, hogy a két világháború közti újpesti kommunista pártszervezetről mit olvastam. Éktelen dühbe gurult.

– Mijük volt nekik Újpesten? Pártszervezetük? Nekik? Hát te azt hiszed, hogy volt olyan hülye melós, amelyiknek kellett volna az, amit itt '19-ben Szamuelliék csináltak?

Majd hamarosan Demény Palival kerülök egy zárkába, aki felső fokon képez majd ki párttörténetből:

– Amikor '25-ben Rákosit átdobták a Szovjetunióból a határon, én is találkoztam vele, s megmondtam neki, hogy semmit sem lehet csinálni, kár volt jönnie.

Csinálni azt lehetett, amiről Hetényi (Horthy illetékes főrendőre) is tudott: kirándulni, barátkozni, énekelni, egyfajta munkásmozgalmi sejtéletet élni, kisközösség-félét csinálni. Ezt lehetett. Többet nem. Nem is felejtette el neki Rákosi az eligazítást, mert '45 május elsejére, amikor Rákosi már Pesten van, meghívja Palit az Andrássy út 60-ba, hogy együtt nézzék végig a felvonulást, s elfelejti hazaengedni őt: *Török Bálint itt marad egy szóra* – írta Arany. Rákosi vendégszeretetét élvezi, amíg ki nem kerül Kistarcsára, az internáló táborba. Majd Rákosi első bukása után, amikor Nagy Imre felszámolja az internáló táborokat, akkor módosul a sora. Hogyan? Őt nem engedik haza. Pali Nagy Imrének sem jó. Nem, mert Nagy Imre is moszkovita. Nyolc év internálás után perbe fogják őt. Mit csinált szegény feje? Összeesküdött. Hol? Hát Kistarcsán. Kikkel? Hát a feleségével, a lányával, Verával meg a vejével. Mire? Hát arra, hogy a Párt engedje már végre haza Palit. Bírósági tárgyalásra kerül ez az összeesküvés, melyen Pali kap nem tudom hány évet, s annak letöltése céljából a Gyűjtőbe kerül. Az operatívok meg velem rakják egy zárkába, hogy tőle is tanulhassak valamit a Párt dicsőséges történetéből.

De ez még odébb van, még csak '53 tavaszán vagyunk, amikor elhal a nagy *generalissimus*. Ennek ellenére a Gyűjtőben tart tovább a *feirant* utáni, a megszokott szombat délutáni szórakozás: hallgatjuk rabtársaink üvöltését a földszinti *trepnőről*. Mért üvöltének már szegények? Hát csak azért, mert vasba húzzák őket. Kiket? Hát azokat, akik vétettek a házirend ellen. Én is közéjük tartozom, mert Kardos György jó szeme kiszúrta, hogy megint dumcsiztam vasalás közben Gyula bácsival, s közli velem a hős rajkos kommunista elítélt rabtársam, hogy ezt már jelenteni fogja. Úgy segít magán a jó párttag,

hogy elítéltként is a népért dolgozik. Jelenti, s a felsőbb hatóságok kiírnak nekem receptre két óra vasat.

Közben azonban nagyot fordul a világ. A Népszabadság ugyan nem jár nekünk, de vannak informátoraink. Ilyen a Gyűjtő melletti temető restijének szocialista vezetője is, aki úgy forgatja a resti hangszóróját, hogy amikor Nagy Imre beszél, a csillag resti felé eső szárnyán az hallható legyen. Erről pedig ez a jelentés fut be a zárkákba:

– Nagy Imre egy óra alatt segget csinált Rákosi szájából.

Sztálin halálának híre, a nagyimrei operáció híre – kevéssé hatja meg börtönparancsnokunkat. Az aláírt recepteket ki vagy be kell váltani. Végre megtapasztalhatom, amitől olyan szépen üvöltenek a rabok. Most majd én is üvöltök. A tavaszon *Beech Grove*ban jártam, a Bruderhof felső osztályos iskolásaival is beszélgettem, s azok megkérdezték, hogy mit csináltam a börtönben. Bemutattam nekik, 87 évesen is, ezt a fegyelmező eszközt.

Leültem törökülésben a tiszta padlóra. A balbokám előre került, a jobb meg alája. Az ügyeletes őr kezébe vett egy láncot, annak hurkát felhúzta a bokámra, s nem nyugodott addig, amíg a jobb csuklóm oda nem illesztette az alullevő jobb bokámhoz. Ezután meghúzta a láncot, s egy apacsvarat dugott a lánc két lyukába, s egy anyával biztosította az így kialakult helyzetet. Már is kedvünk támadt egyet ordítani. Ezután következett a nehezebb művelet: a jobb karom felett a balcsuklóm közelíteni a balbokámhoz. Egy rándítás a láncon, bele a lánc két átellenes szemébe a másik apacsavar, majd egy anyával biztosítja a műveletet. Volt, akinek négy órára volt kiírva ez a nevelő recept, másoknak hatra. Magamfajta kezdőknél megelégedtek a két órával. Ordítottam azért én is. Két óra múltán kiszedték a csavarokat, valahogy feltápáskodtunk a törökülésből, és sántikálva felmentünk arra az emeletre, ahol a szállásunk volt. Mire fölértem, már nevettem. Beenged az őr a zárkába, Gyula bácsi rám néz:

– Valld be, hogy sajnáltad volna, ha ebből te kimaradsz.

Volt benne valami igaz. Egyébként ez volt az utolsó vasbahúzás. A nagy Imre-féle operáció után már nem szedték elő többet a láncokat. Hömpölyögnek előre az '53. év hónapjai. Lakos Bandit már elvitték rabként Oroszlányba bányászni, Berta Lali bácsi is eltűnt; ketten maradtunk Mikivel, no meg a Kisfogházban a női részlegben ott van még Éva. Hát ezt honnan tudom? Olyan ügyes szervező ez a missziós nővér, hogy megtalálja még az ávos intézetben is a módját, hogy egy levélkét juttasson el hozzám, melyből megtudom, hogy él és áll – változatlanul a lábán. Nem éppen ezt írta, sokkal vallásosabbat, de magam ezt tanultam belőle.

Úgy november táján hatalmas zárka átrendezésre kerül sor. Minden cuccunkkal (a csajka meg a kanál) megyünk egy másik csillag nem tudom hányadik emeletére. A Gyűjtőben két csillag van. A jobb és a bal. Attól csillag a csillag, hogy 120 fokos szögben három felé futnak az épületszárnyak. Földszint és három emelet. Mindegyik szárny lehet vagy 50 méter hosszú. Ezen elfér huszonöt cella, jobb felől is bal felől is, ez összesen ötven zárka. Az emeleteket vastag drótháló választja el egymástól. Minek? Hát az érdekünkben. Ők mondják meg, hogy akasztanak-e bennünket vagy sem, mi nem dobhatjuk magunkat át a korláton, hogy szörnyet haljunk. Egy szárny tehát $4 \times 50 =$ kétszáz cella. Hat szárny tehát 1 200 cella. Ha nem zsúfolták nagyon túl a cellákat, akkor csak négy rabot raktak beléjük, így hát a Gyűjtő kapacitása 5 000 rabra szólt. Mivel nem ellenőrzött számítások szerint a magyar állampolgároknak csak tíz százaléka járta meg a szocializmus ezen nevelő intézményeit (az *Ismerjük meg hazánk börtöneit!* mozgalom keretében), s ezek nagyobb része huzamosan tartózkodott bennük, érthető, hogy jelentősen fellendítettük az építőipart.

Amint mondtam, összegyűlünk valamelyik szárny valamelyik emeletén, ahova tereltek bennünket. Kérdezzük, hogy mi ez. Egy életben hagyott nyilas megszólal:

– Semmi jót ne várjatok; ahova mi kerülünk, ott nem nő fű.

Lassan eljut a híre annak, hogy Nagy Imre nemcsak az internáló táborokat számolja fel, hanem gondoskodik az elítéltek jogairól. Hát azok mik? Havonként levelet írni, negyed-

évenként beszélőt, s csomagot kapni. Már ki is osztották az összes többi szárnyakon a raboknak a levlapot. Kivéve nekünk, kivéve az x-eseket. Mi vagyunk azok. Nekünk is jár viszont a napi séta. De hogyan, nem úgy, ahogy a Markóban volt: hátra tett kézzel, libasorban, senkihez nem szólhatva. Csak lezúdultunk a magas kerítéssel ellátott udvarra, ahogy akartunk, beszélve azzal a rabtársunkkal, amelyikkel akarunk. Megengedhetetlen lazaság! Baj is lesz belőle.

De egyelőre még élvezzük a nagy zárka átrendezés egyéb szocialista vívmányait. Ezen az emeleten együttvan a krém: a '45 előtti és a '45 utáni. Itt vannak a Horthy-féle kiugrást tervező vezérkariakból azok, akiket nem akasztottak fel, *a kegyelmes urak*, s hozzájuk hasonlóan az életben hagyott horthysta és nyilas miniszterek, és itt vannak a csendőrök. Még a tiszthelyettesek is. Ők lesznek majd a házi munkások, minden nemű bajaink-ügyeink gondozói-intézői. Ezek a '45 előttiek. Most jönnek a '45 utániak: papok minden mennyiségben, s a rajkosok.

Nagyszerű társaság van együtt. Java része a gombpolírozó üzemben dolgozik. A normának a felét sem tudjuk teljesíteni, de kapunk érte valamennyi pénzt, amiért spajzolhatunk. Mit? Kekszet, meg hitler-lekvárt. Szép piros színe volt. Kanalunk végével vágtunk egy kis szeletet a kekszre, s felséges volt. Itt kezdtem elkutyulni. A noviciátusban megtanultam, hogy jó szerzetes napjában háromszor eszik és iszik, és csak a refektóriumban. Megsajnálta magam, ha már ilyen szomorú rabsorsom van... és csemegéztem. Bár az elkutyulásom korábban elindult már az UNRA csomagoknak következtében, ami lehetővé tette, hogy Török Jenő rászoktasson a napközi feketekávézásra. De '45-ben még rendes ember volt. Akkoriban egy nyírbélteki nagyon rendes parasztlány főzött ránk, akit később elszerződtettem Mátyásföldre édesanyám keze alá. Anyukámnak módja lett ezzel *történelmi alulnézetben* bepillantani a rendházi életbe. A lány mesélte, hogy mint folyt a debreceni rendház konyhájában az élet. Főztek, s napközben volt, aki lejárt a konyhára kérni valamit, egy szelet kenyeret, meg ilyesmit. Erre Anyukám:

– Az én fiam is?

– Nem, a Bulányi tanár úr sohasem jött le.

Anyukám pletykálta ezt vissza nekem egy alkalommal. Innen tudom, hogy '45-ben még fegyelmezett szerzetes voltam, amit Török Jenő, majd a Gyűjtő fogházbéli spejzolás kezdett tönkre verni. Csak kezdett, mert folytatódott a folyamat szállítómunkás koromban, amikor koszosan állunk a gyárudvaron várva, hogy elkészüljön végre az a szállítólevél, ami nélkül nem tudunk szállítani. Olvasni nem lehetett, mert olajos volt a kezünk. Mit lehet csinálni, hogy teljék az idő? Mondhatnám a rózsafüzért. Azt lehet olajos kézzel is. De nem, hallgatsz az ördögre:

– Gyújtsunk rá!

S 43 éves koromban, túl börtönön, s mindenem elszívom életem második cigarettáját. Az elsőt 13 éves koromban szívtam el Babuci előtt, de csak félig, mert kitepte a kezemből, mikor mentünk kettőkor haza Mátyásföldre a Baross Gábor utcán. Jön majd a harmadik is... egészen addig, amíg lebukom idén Pünkösöd előtt Korondon a sátrakat nézegetve Edit előtt. Egy nagy eltökéltlenedési folyamat is az életünk. Legalább is az enyéme.

Szóval a Nagy Imre alatti fellazulás eredményeként sokféle változás következik be rabéletünkben. Kommunikálhatunk egymással. Nem piszognak már az örök, nem rejtenek el minket egymás szeméi előtt. S mi lesz annak a következménye? Összeesküvés. Mire? Hát éhségstrájkra. Ez a fegyver a kommunisták ellen. Attól megijednek. S mért sztrájkolunk? Hát azért, mert mi is elítéltek vagyunk, és nekünk is jár a levél, a beszélő és a csomag. '54-be fordulunk már át, s egy szép januári napon megbeszéljük, hogy nem vesszük át a reggelit. Csak huszonegynéhányan, mert vannak köztünk okosok is, akik tudják, hogy akármikor visszafordulhat a jelenlegi folyamat, hiszen Nagy Imre is csak azokkal dolgozik, akik vannak. Ő volt, aki lesöpörte le a parasztnak padlásait, s a párttagok személyi állomány maradt Nagy

Imre után is a Rákosié. El is dőlhet a Szovjetunióban a hatalmi harc, megszilárdulhat még a Párt, stb.

Ezért csak huszonegynéhányan. Délre megdolgozzák őket. Ebédnél már elkülönítik a lábukon maradtakat, összesen – mondd és írd – öt főt. Ennyien vannak azok, akik nem veszik át az ebédet sem. A következő napon két ember marad le a sorból, s a harmadik napon, már csak hárman vagyunk: két jugós gyerek és én. A jugósok azok a magyarok, akiket százával dobálnak át a déli határon, amikor Tito egy-egy kiképzett kémeket küld hozzánk. Tito, az imperialisták láncos kuttyója. A százat azért, hogy az igazi kém biztonságban legyen. Akiket elfognak belőlük, azok a kémkedés vétkét követik el, s életfogytot kapnak. Fialat srác mind a kettő, katonaköteles korúak. A negyedik napon az életünkért aggódó elvtársak közlik velünk, hogy életveszélyes dolgot csinálunk, tehát átvisznek minket a kisfogház kórház-részlegébe mesterséges táplálásra. Ettől a két gyerek megjíed, inkább átveszik az ebédet.

Egyedül megyek a kisfogházba. Fogad ez egészségügyes. Kényszerzubbonyt húz rám. Belebújok egy kabátba, melynek ujjvégei zártak, s egy sajátanyagú hosszú pántban végződnek. A pántot áttekerik a derekamon, s mozdulatlan vagyok. Leültetnek egy foghúzó székbe. Miután ülök, befogják az orromat. Erre kinyitom szépen a számat, hogy meg ne fulladjak. Az egészségügyes kinyitott számba betesz egy szerkentyűt.

– Nem baj, ha kitöröd egy-két fogát, majd az egyház megcsináltatja! – hangzik az öröm biztatása.

Elengedik az orrom, s elkezdik csavarni a csavart a szerkentyűn, minek hatására – ha akarom, ha nem – kinyílik a szám. Erre gyorsan elkezdnek egy guncsövet leküldeni a gyomromba. Mikor lent van már, tesznek a cső szájamból kiálló végére egy tölcser. Az egészségügyes ezután elővesz egy már megtöltött, öblös tálat.

– Ha tudná, hogy mi minden van ebben! Vitaminok... – s önti is már a tölcserbe. Az anyag eltűnik. Üres a tölcser. Kiveszik a gumicsőből, a gumicsövet meg belőlem. Aztán a szerkentyűt is a számból, majd eloldják a pántot, kibújhatok a zubbonyomból. Helybeli őrrrel vitet zárkamba az egészségügyes. Kórház zárkájába. Tágas, mint minden zárka a kisfogházban. De ez a legkevesebb. Nem priccset meg szalmazsákot találok benne, hanem ágyat. Fehérre mázoltat. És sodrony van benne, rajta meg lószőr-matrac. Azon meg fehér és vasalt lepedő. Mint egy igazi kórházban.

– Feküdjön le!

És kimegy. Hamarosan bejön egy hölgy, fehér köpenyben. Uram bocsá', még szép is. Hagy feküdni, s kérdezi adataimat. Kedvesen, nőiesen:

– Születésének dátuma?

Megmondom, mire ő:

– Én is ebben az évben születtem.

Elámulok. Ez engem emberszámba vesz. Hol vagyok? Az elmúlt hetekben a sétán meséli baját nekem egy rabtársam:

– Most 35 éves vagyok, ha ma szabadulnék, negyven éves lennék, mikorra megnősülhetnék, s negyven évesen kezdhethném el az életemet, mert eddig még csak tanultam, katona, hadifogoly és politikai fogoly voltam. – Nem értem:

– Miért kellene öt évet várnod a nősüléssel?

– Hát azért mert az első nőbe beleszeretnék, aki nem üvölt rám: Álljon a falhoz, mit gondolsz, ki kíváncsi a maga büdös pofájára?

Meg kell csípnem magam: kivel állok én itt szembe? Adataim felvétele után még megkérdi, hogy kérek-e még valami gyógyszert. Magamra maradok. Megpörkölődtem. Találkoztam közel másfél esztendő után egy nővel, aki szép és kedves. Verset kényszerülök írni róla, 35 éves vagyok... De nem kerekedik ki belőle semmi, csak két sor:

Korán őszült fejünket / Hidegre csókolja a szél...

Elalszom. A következő délelőtt megint zubbony, szerkentyű, gumicső, tölcsér, s bele a kaja. Valamikor nyílik az ajtó, s jön be újra a hölgy, és kérdezi, hogy van-e valami gyógyszerre szükségem.

– Nekem semmi másra, csak egy olyan kis kerek fehérre...

Megérti, mire gondolok, mert a legnagyobb megdöbbenésemre ezt válaszolja:

– Lelki áldozás is van...

Mondom, hogy ezt tudom és gyakorlom, hiszen minden nap elmondom az egész, trienti zsinat meghatározta, mise szövegét, csak szárazon. Nem úgy, hogy lélek nélkül, hanem ostya és bor nélkül. S ő meséli, hogy veszekedett az örökkel, akik ordítanak, pedig itt betegek vannak, akiknek ő altatót ad, s mondta neki, hogy feleslegesen teszi, ha ők meg kiabálnak, s a betegek felriadnak rá. S kimegy kedvesen, bájosan és mosolyogva a zárkából. Január vége van. Első misém tizedik évfordulóján is a kislépcsőházban is voltam. Akkor is magánzárkán. De akkor még nem tudtam, hogy itt őrzik Mindszenthyt, a fogoly bíborost is. Sétál is, de őt nem láthatja senki sem. Ha itt találkozhatnék vele...

A következő nap február 2.: Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe, a mátyásföldi első misém tizenegyedik fordulója. Minden a szokott rendben, aznap is megetetnek, de előbb korareggel nyílik az ajtó. Benéz, majd hátrafordulva kiles a folyosóra, van-e valaki ott, behúzza maga után az ajtót, odajön az ágyamhoz, féltérdre ereszkedik, a keblébe nyúl, s kiveszi onnan a kis kerek fehérét, és halkán, megilletődött hangon súgja:

– A bátyám ferences pap, ma reggel magáért misézett, vegye magához azonnal, mert ha megtalálják magánál, engem a falhoz állítanak...

S kilibben, én meg magamhoz veszem a szentséget. Ami nem sikerült pár napja, a vers, most sikerül:

*Ó én édes Jézuskám, csakhogy eljöttél hozzám,
Drága kincsem!
Soha el nem feledem, hogy szívem átölelte
Forró szíved.*

*Sűrű rácson átjöttél, csakhogy szívem örömét
Megtalálja,
Kívánj tőlem akármit, csakhogy csóкод egy kicsit
Megháláljam.*

És újra a refrént, hogy: *Kívánj tőlem akármit...* Másnap a minisztériumból jönnek hozzám látogatóba. Derűs és kiegyensúlyozott vagyok. Őket is kedvesen fogadom. Csak erre emlékszem szavaikból:

– Tehetetlenek vagyunk magával szemben. A haláltól nem fél, az egyebeken pedig már keresztülment.

A következő napon már nem is kell kényszerzubbony, magam küldöm le a csövet a gyomromba, az egészségügyi csak teszi a végibe a tölcsért, s önti a kaját. Jelentik az orvosnak. Legközelebb ő jön be.

– Hallom, hogy milyen jól megy ez magának, akkor majd az orrán keresztül küldjük le az ételt, az talán kevésbé kellemes. Ma sem tudom, hogy ez lehetséges-e – egészségügyi ismereteim fogyatékosága következtében. Meginyomok, vagy csak tudom, hogy nincs értelme tovább az egésznek. Megtörtént velem is a csoda, mint Saullal, aki szamarat ment keresni és királyságot talált: éhségstrájkot vállaltam, és mennyei kenyérhez jutottam. S mondom, hogy hajlandó vagyok enni. Megyek vissza a Csillagba. A következő sétán odajön hozzám Szentmiklóssy Isti.

– Te, ezzel az éhségstrájkjal börtöncsászár lettél, de nem szabad az embernek így kimutatni az erejét. Tartogatni kell a méltó alkalomra.

Hát ezt én nem tudom, én mindig a mindent bele alapján tudok csak élni. Valamikor majd egy zárkarendezés során Mikivel kapunk két katonatisztet. Az egyik: Isti. Ő vezérkari őrnagy, tíz évvel öregebb nálunk, a másik még fiatalgyerek, hadnagy. Istit filozófiára tanítjuk, ő meg elmondja, hogy mit tanult a hadiakadémián. Megvallja, hogy nem a katonai ismereteket érezte a hároméves *Hadi Akadémia* velejének, hanem a hatalomgyakorlás tudományát. Posztgraduális tanulmányainak befejeztével Horthy kabinetirodájára került. Jelentkezett munkahelyi főnökénél, s megkérdezte, hogy mi lesz a dolga. Válasz:

– Nekem engedelmeskedik!

Isti elmagyarázta, hogy a *drill* nélkül nem lehet katonaságot csinálni. Ők, vezérkariak háborúellenesek, mert ha egyszer elindul a háború, akkortól fogva semmi sem számít, csak a végső győzelem. Ennek meg feltétele a drill, amely engedelmességre nevel. Valamit tanulok is tőle. Elmondja, hogy a Magyar Közösségben fogadalmat is tettek:

– Hűséges maradok a meggyőződésemmel!

Ezt majd beleveszem jó 24 év után az *Erény-e az engedelmeskedés?* c. munkámban. Isti sem hallgatta hiába, amit Mikivel mondtunk neki, mert '56-ban disszidál, az USA-ba kerül, és ott egy egyetemen filozófiatanár lesz. Még valamit tanultam tőle. Beszélgetünk arról, hogyha egyszer ENSZ-csapatok jönnének Magyarországra, mi lenne a *Magyar Közösség* politikai programja.

– Ezen nem érdemes gondolkodni. Aki megkapja a választás megnyeréséhez szükséges félmillió dollárt, az majd egy firkással megírja a programot.

Ez végső summája volt számomra a Hadi Akadémián tanulhatóknak. Annak, hogy nem az én világomról van ott szó. De Isti is megszerettem, amikor majd harmincöt év múlva kikerülök Amerikába, még megtalálom nevét a telefonkönyvben, felhívom, s az üresen cseng ki.

Antal Pista bácsi igazságügy miniszter volt a Horthy-korszakban, vele is voltam egy zárkán, életfogytos volt. Leülte a tizenöt esztendő. Kérdeztem őt mindenről.

– Olyan jókat tudsz kérdezni, hogy elfelejtem, hogy börtönben vagyok – mondta egy ízben.

Megkérdeztem tőle, hogy hogyan kell államhatalmat csinálni, s ő mindent elmesélt.

– De mi biztosította, hogy ne felejtsetek el valamit?

Kérdéseimre felragyogott a szeme.

– A miniszterelnöki államtitkárnak volt egy titkárnője – a szeretője. Az tudott mindent.

Demény Pali idősebb volt nálam 18 évvel, de őt nem bácsiztam. Szemeláttára misézem naponként. Megdicsért a szép mozdulataimért, melyekkel mondtam a misét. Irodalmi tevékenységre ösztönzött, s ebben segítséget kaptam a házimunkás csendőröktől: megajándékoztak egy ceruzavéggel. Elmondhatatlanul nagy kincs volt. Papírosnak meg ott volt az összehatogatott típusú WC-papír. Ezen írtam aprógyöngy betűkkel a magam filozófiáját Pali számára. Nem vitatkoztunk Isten létezésén. Olyan ateista volt ő, aki Spinozát vallotta mesterének, s felesége, a munkásmozgalom *Csepeli Terije* meg buzgón imádkozta szentolvasót, rám is hagyta halála előtt örökségül. A lánya pedig Vera, Lénárd Dönci gyónója volt. Ott vagyok a felesége temetésén is, mert Pali megígérte asszonyának, hogy egyházi temetése lesz, de nem merte elutasítani, hogy a Párt saját halottjaként akarta temetni az asszonyt. Megkért tehát, hogy menjek el a Párt által rendezett temetésre, s mondjam el a temetés szövegét. Elmentem, kinyitottam a fekete könyvet, s imádkoztam azt, ami kell. Pali egyébként gondoskodott a papokról. Ő volt a csillámfejtő üzem vezetője: a zárkánkon fejtettük a csillámot, valamicskét, s ő biztosította, hogy harminc pengőt spejzolhassunk. Nagy dolog volt ez, főleg a cigarettázóknak: havi 12 csomag *Munkás*-t vagy tíz csomag *Kossut*-ot spejzolhattak belőle.

A csendőrök segítségével még esztétikai vitát is folytathattam egy más zárkabeli rajkossal. Vitairatának egy félmondata maradt meg bennem:

– Most, midőn eszméim győzedelmét saját börtönömben ülöm meg...

De voltam egy zárkán igazi rajkossal is: Varga Bandival. Külön regényt kellene írnom róla. Összekapcsolt bennünket a magyar irodalom szeretete. Tíz évvel idősebb volt nálam. Nem volt tanár. Zsidó volt és munkaszolgálatos lett. '45 után a *Redda Banrnen* svéd segélyszervezetnél ismerte meg feleségét, s a kultuszminisztériumban dolgozott. Egy este küldönc által a miniszter hívja őt, a minisztere. Felesége aggodalmaskodik. Ő nem, egy óra múlva itthon van. A Fő utcára viszi a küldönc, s előadó elé kerül.

– Na mit gondol, mért van itt?

– Majd megmondják az elvtársak – válaszolja.

Gyomorszájon vágják, hogy belekékül:

– Mi vagyunk mi tenéked, te piszok csirkefogó?

Három napig verik. Látja, hogy nincs tovább, s mondja, hogy vallani fog. Megmosdatják, felápolják, s elkészül a regény, hogy hogyan esküdött össze Angliában élő rokonaival a népi demokrácia ellen, Rajk szolgálatában.

Kértem tőle:

– És minisztériumi tisztviselőként nem vetted észre, hogy mi folyik az országban?

– Nem vettem észre – mondja, és igaznak éreztem szavait.

– Te, mi lesz velünk, zsidókkal, kommunistákkal, ha bejönnek az ENSZ-csapatok?

– Bandikám, tudod, hogy mit tanultam Jézustól. De el kell mondanom, hogy a nem-zsidók, a nem-kommunisták mit mondanak: Ha eljön az óra, titeket, papokat nem engedünk ki, maradtok zárkáitokban. Aztán elvégezzük, amit kell, s akkor jöhettek ki – temetni.

Szomorúan hallgatja, amit mondok, majd megszólal:

– Akkor az én fiam nem fogja már tanulni Arany János verseit.

Arra gondolt, hogy a svéd feleség nem marad majd abban az országban, amely megölte férjét.

Harminc évvel később megnyomja valaki lakásom csöngőjét, egy ismerősnek tetsző férfi áll előttem, és mosolyog. Nem ő mondja, hanem én:

– Varga Bandi!

Megöleljük egymást. Svédországból jött, és ő mondja nekem a legújabb pesti viccet:

Tudsz még német melléknevet fokozni?... Grósz, rosszabb, legrosszabb.

És kiváló angoltanárt is kapunk, mert közöttünk van a bencések novíciusmestere is, Kovács Arisztid bácsi, még a madarak neveit is megakarja tanítani nekünk, de mi rosszalkodunk. Képeken mutatja nekünk a különböző madarakat, mi meg mindegyikre azt mondjuk, hogy *black bird*. Jön a szigorú megrovás: *Naughty boys!*

Élünk, és virulunk a nagyimrei lazaságban, a csendőrök segítségével látogatjuk is egymást, s később nyitva is maradnak a zárkák. De azért a rendszer még él, még bent vagyunk, s végső soron minden kiszámíthatatlan. Előadóhoz visznek. Várni kell. A folyosón állunk. A rab természetesen a fal felé fordulva, de már nem kell a homlokossal érinteni a falat. Az ór unatkozik. Tudja, hogy pap vagyok. Megszólal:

– Mert én vasárnap nem megyek a templomba – 54 nyarán vagyunk –, ha jó idő van, kimegyünk a családdal a strandra...

Összeszedem minden bátorságom és mondom:

– Imádkozni, az magasrendű szellemi tevékenység. Bemenni a vízbe, ha nagy a meleg, a disznó is tud.

Nem kapok rá választ. Megyek be az előadóhoz. Nem kapok tőle semmi fogható információt, de amit mond, örömmel tölti el a szívemet:

– Bulányi, a vetése kizöldült...

A legnagyobb meglepetésemre az év második felében csomagot kapok. A Csomagon a címzés édesanyám írása. Ez az éhségstrájkom következménye. S talán-talán valami szerepe

lehetett abban is, hogy az elkövetkező években az x-esek is írhatnak és kaphatnak levelet, csak magam nem. Van a börtönészásárságnak pozitív és negatív következménye is. A lazaság további következménye, hogy a levelekben lehet könyvet is bekérni a börtönbe. Jönnek a szentírások, a breviáriumok... Miki bekéri édesanyjától Jacques Maritain, *Humanisme Intégrale*-ját. A könyv akkor még nem avult el, s a '45 előtti világ legmodernebb és legkatolikusabb gondolatai fogalmazódnak meg benne, és Isti is nagyon sokat tanul belőle.

És angol nyelvtanhoz is hozzájutunk, s kiváló angoltanárt is kapunk melléje, mert közöttünk van a bencések novíciusmestere, Kovács Arisztid bácsi, aki még a madarak neveire is meg akar tanítani minket, de mi rosszkodunk. Képeken mutatja a különböző madarakat, mi meg mindegyikre azt mondjuk, hogy *black bird*. Jön a szigorú megrovás: *Naughty boys!* Azt is megtanuljuk, hogy minek a rövidítése az IKKA? Hát ennek: Isten Küldi Kovács Arisztidnek. Mikit különösen is szerette. Miki lehetett fiatalban olyan a kispapok között, mint Arisztid bácsi, aki olykor, ránézve Mikire, sóhajtott. Utinam noster esset!, azaz hogy bárcsak bencés volna Miki. Tiltakozom ellene, s ő mondja, hogy adna érte cserében több olyan bencést is, akik nagy feltűnést keltenének a piaristáknál. Különös módját választottuk az angol tanulásnak. Volt magyar Ószövetségünk, de szótárunk nem. Primitív szókinccsünkkel ketten ráhajoltunk az Ószövetségre, és mindent angolra tudtunk fordítani. Aktív tanulás volt ez. Hamarosan lesz majd módom kétnaponként kiolvasni egy-egy angol regényt.

Csak az orosz tanulására nem vitt rá a lélek. Alighanem hazafiúi buzgalmam következtében is. De ennek ellenében elmondhatom, hogy a nagy oroszoknak minden regényét elolvastam. Szabad életben ez lehetetlen lett volna.

A levelezők azt is elmondják leveleikben, hogy nagyon szeretik a mazsolát, amit itt nem spejzolhatnak. Jönnek be a mazsolás kalácsok. A csendőrök szereznek nekünk dugóval zárható fiolát. Abba valamennyi víz kerül, meg még a kalácsból kiszedett mazsola-szemek. Nagyon finom tokaji bor készül belőle. Három hét alatt és szalma közé rejtve. Onnan kerül elő a hajnali mise idején, amikor is a zárka asztalára kerül egy keksz és a kanalunkba néhány csepp tokaji. *Hoc est enim corpus meum... Hic est enim calix sanguinis mei...*

A levelezők által én is bekérem Kecskés, *Filozófiatörténetét*, mert Pali filozófiát kérésének hatására filozófiai rendszer írására határozom el magam. Segíti ezt az a további lazaság, hogy papirozt is spejzolhatunk, ceruzát is. Már a századik oldalon is túl járok benne, amikor is művemnek sorsa hőhalál lesz. A kazánházba kerül, mert megbukik Nagy Imre, és jön Hegedűs András helyette, és személye gatyába próbálja rázni az elvtársakat. Egy hatalmas hippis próbál rendet teremteni az '55-ös év első hónapjaiban.

Antal Pista bácsi azt mondja nekem:

– Gyurkám, ne mondd másnak, de ennek nem lesz vége, kitöltjük büntetésünket. Azért ne mondjam, mert mindannyian, én is, az ENSZ-csaptok érkezését várjuk, hiszen megkötik Ausztriával is a békét, s akkor nem lesz alapja az itt tartózkodásuknak. Hát hogy legyen, gyorsan belépünk egy Szerződésbe. Melyikbe is? A Varsóiba.